

LAPSE MÕISTMISE LUGU IV

PEREVÄGIVALD

LAPS PEREVÄGIVALLA PEALTNÄGIJANA

Praegusaja ühiskond ei tolereeri vägivalda ja käsitleb perevägivaldajuhtumeid kuritegudena. Samasugusel üksmeelel pole avalikkus aga vägivallatseja karistamise suhtes.

Perevägivalda kuritegusid iseloomustab latentsus, kus akendele on ette tõmmatud paksud kardinaadid ja suurem osa juhtumitest jääbki meile teadmata. Rahvusvahelised uuringud näitavad, et naine pöördub politseisse keskmiselt pärast 35. vägivallajuhtumit. Seega enamikus politseisse jõudvates juhtumites on tegemist aastatepikkuse süstemaatilise vägivaldaga.

Ligi kolmandik kogu riigis toime pandud vägivallakuritegudest on seotud perevägivaldaga. Statistikaamet näitab, et 2011. aastal oli Eestis registreeritud 1939 perevägivalda kuritegu, 2015. aastal 2997. Perevägivalda kuritegude arvud on suurimad Põlvamaal, Narvas, Kohtla-Järvel ja Valgamaal, kuid perevägivalda latentsust arvestades võib olla tegemist õiguskaitse ja abiandvate organisatsioonide hea koostöö tulemusega kuritegude avastamisel.

Perevägivalda võib leida nii abielus kui ka muudes kooselulistest suhetes. Sageli on täiendavaks osapooliks vägivalda pealt nägevad lapsed, kellele mõjub peresisene vägivald eriti traumeerivalt. Määrav pole majanduslik toimetulek, sest ka heal järjel musterpere fassaadi taga võib toimuda uskumatu vägivald.

Kõrvalseisjal on lihtne soovitada, et vägivaldne suhe tuleb päevapealt lõpetada ja nõuda õiguskaitseasutustelt vägivallatseja võimalikult pikaks ajaks vangis saatmist. Paraku tuleb otsuste vastuvõtmisel arvestada, et ohver ja ründaja on üldjuhul seotud emotsionaalselt, sotsiaalselt ja majanduslikult – nende kooselus on ühiseid helgeid hetki, neil on sugulased, sõbrad ja tutvusringkond. Pere katab koos kulused, sageli on see seotud ühiste laenukohustustega.

Keerulised on need juhtumid, kus vaatamata kriminaalmenetluse sekkumisele eraellu peresuhted jätkuvad. Ühe liikme välja arvamine, lastelt vanema võtmine seab löögi alla pere sotsiaalse ja majandusliku turvalisuse, mistõttu kohaldatav karistus vajab hoolikalt kaalumist, et kaudselt, sh suurtes kriminaalmenetluse kuludes, ei karistataks ülejäänud pereliikmeid.

Hirm enda ja laste toimetulekuraskuste ees kammitseb paljusid ohvreid. Kuna rünnetele eelnevad ja järgnevad helgemad päevad, ollakse valmis taluma ja kannatama lootuses, et ehk olukord muutub iseenesest. Selline lootus on petlik, sest vägivallaahela jätkudes ja abi mitte otsides tekib vägivallatsejal aastatega karistamatuse tunne ja ta muutub järjest jõhkramaks.

Tavaliselt ei mõtle ohver häirenumbrile 112 helistades elukaaslase trellide taha saatmisele, vaid ta soovib politseilt ründaja rahunema viimist. Kriminaalmenetluse alustamine võib talle

ebameeldiva üllatusena tulla. Harvad pole olukorrad, mil mõni päev pärast juhtunut soovib ohver oma ütlustest taganeda, keeldub igasugusest abist ja koostööst ning nõuab kriminaalmenetluse lõpetamist.

Selliseid olukordi on võimalik minimeerida, kui riik koostöös kohalike omavalitsustega suudaks ohvri perele kohe materiaalselt abi pakkuda, sest pere heaolu vähenemine on arvestatav põhjus, miks vägivaldsetega koos elatakse. Vägivaldsete eraldamiseks ei pea teda alati vahistama, sest tõhusaks vahendiks on ajutine lähenemiskeeld, mis loodetavasti tulevikus sarnaneb elektroonilise valvuga.

Isegi kui ohver annab politseiuurijale selgitusi toimunust, pole välistatud, et kohtus keeldub ta ütluste andmisest isegi olukorras, kus talle pakutakse võimalust kaasata tugiisik või anda ütlusi kaugülekuulamise ehk nn videosilla vahendusel teisest ruumist.

Politseimenetlejale on keerulised sõna sõna vastu olukorrad, mil kannatanul puuduvad fikseeritavad kehavigastused või ta pole pöördunud tervishoiuasutusse abi saamiseks. Harvad pole ka juhud, mil ohvril on häbi meedikutele vigastuste asjaoludest rääkida, mis kahandab meditsiinilise dokumendi tõendiväärtust.

Kriminaalmenetluse tulemuslikkus sõltub ka ohvrile antavate tugiteenuste kiirusest ja kvaliteedist. Riiklik ohvriabi võimaldab korraldada psühholoogilist abi tööpäeviti, kuid pidevat kriisiabi koos majutusteenusega suudavad tagada vaid naiste varjupaigad. Politseis või politseiväliselt võiksid töötada kriisipsühholoogide valvemeeskonnad, et ohvrinõustamine toimiks vahetult pärast ohvriks langemist. Sellisel juhul oleks vähem ka neid, kes loobuvad kriminaalmenetluses ütluste andmisest.

Avalikkus ja meedia on vägivaldajuhtumit hukka mõistes tavapäraselt emotsionaalsed, nõudes riigilt karmimaid karistusi. Kui abiandvad organisatsioonid kuulavad ohvri lugu, siis õigusemõistmise põhimõtete kohaselt tuleb ära kuulata mõlemad pooled. Emotsioonid peavad jääma tahaplaanile, õiguskaitseasutused ja kohus peavad koguma tõendeid ning seadusele tuginedes valima tõendatud teole vastava kriminaalmenetluse liigi ja karistusmeetmed. Alati ei ole kohtulahend kooskõlas emotsioonidest kantud avalikkuse õiglustundega.

Prokuratuuril tuleb kaaluda, kas saata vägivaldsete üldmenetluses kohtu ette, mis tähendab nõrgemale poolele kohtusaalis avalikult esinedes sündmuste uuesti läbi elamist ehk sisuliselt taasohvristumist. Võib ka teha süüdlasele ettepaneku kokkuleppemenetluses läbirääkimiste alustamiseks ja karistuses kokkuleppe sõlmimiseks. Viimane ei kohusta ohvrit kohtusse ilmuma. Ekslik on arvamus, et kokkuleppemenetluses saavutatud karistus on alati kergem. Kokkuleppemenetluses saab kannatanu avaldada arvamust süüdistuse ja karistuse kohta ning karistus kujuneb vastavalt seadusele ja kohtupraktikale.

Karistuse mõistmisel tuleb arvestada vägivaldses suhtes olnud partnerite kooselu jätkumise võimalusega. Emotsionaalselt lähenedes võime ju küsida, millist tulevikku saab olla sellises kooselus, paraku on inimsuhted keerukad ning ei allu alati loogilistele järeldustele ja spetsialistide nõuannetele.

Õigusemõistmisel tuleb arvestada, et süüdlast karistades tuleb minimeerida selle bumerangina tagasijõudmine ohvri ja tema pereni. Sellistel juhtumitel menetlusotsuse vastuvõtmine on keerulisem, sest lisaks peresuhete säilimisele tuleb arvestada laste huvide ja turvalisusega. Sellistel puhkudel on võimalik karistuse ühe osana suunata süüdlane ka vastavasse sotsiaalprogrammi, mille läbimist jälgib kriminaalhooldaja ning tavaliselt jääb pere lastekaitsetöötaja vaatevälja.

Avalikkuse kriitikanooli on saanud seadusest tulenev võimalus lõpetada kriminaalmenetlus leppimisega, mis üldjuhul ei ole rakendatav süstemaatilises vägivallas. Otsuse lepitusmenetluse alustamiseks teeb prokuratuur ohvri ja süüdlase nõusolekul, kuid selle võimalikkust hindavad riiklikud lepitajad, kelleks on sotsiaalkindlustusameti ohvriabitöötajad. Lepitusmenetluses peavad prokurör ja riiklik lepitaja kontrollima, ega süüdlane pole ohvrit lepitusega nõustumisel survestanud. Lepitusmenetluses on oluline osa nendel kohustustel, mis süüdlane endale võtab, et taastuks ohvri turvalisus ja pere emotsionaalne heaolu. Kohustuste mittetäitmisel kriminaalmenetlus jätkub ja sellisel juhul saab juhtum lahenduse kohtusaalis.

Liiga vähe on selgitatud avalikkusele tingimisi vangistusest vabastamise tähendust, millega seoses võib jääda arusaam, et reaalse vangistusega süüdlane pääseb kergemini. Praktika näitab, et vägivallatseja pole üldjuhul patoloogiline jõhkard, vaid inimene, kes ei oska oma probleeme ja emotsioone kontrollida ega juhtida, ta on sisemiselt jõudnud tupikusse ning leidnud väljapääsu vägivallas lähedase isiku suhtes. Selliste teadmiste taustal on ekslik arvata, et ainuvõimalikuks vägivalla ravimise meetodiks on süüdistatava võimalikult pikaks ajaks ühiskonnast isoleerimine. Pigem mõjutab süüdimõistetut kriminaalhooldusele allutamine ja vastava sotsiaalprogrammi läbimine. Tuleb rõhutada, et iga teo taga peab nägema inimest ning valima, kas tõugata eksinu ühiskonnast välja või aidata tal paremana tagasi tulla.

Mida tõhusamalt on koordineeritud koostöö politsei, prokuratuuri, kriminaalhooldajate, medikute, sotsiaaltöötajate, ohvriabitöötajate, naiste varjupaikade ja teiste abiandvate organisatsioonide vahel, seda paremad on tulemused nii vägivallaennetuses kui kannatanutele parima kaitse pakkumises.

Raul Heido, Ringkonnaprokurör; 27.10.2016 Postimees

Lapsed vägivalla tunnistajana

Vägivaldses peres kasvanud lapse aju meenutab lahingtegevuses osalenud sõduri oma...

Politseistatistika järgi:

- pooltes peredes, kuhu politsei perevägivalla tõttu kutsutakse, kasvavad alaealised lapsed,
- 82% vägivaldses peres kasvavatest lastest on perevägivalla pealtnägijad,
- 2/3 peres aset leidvatest vägistamise juhtumitest pannakse toime laste silme all,
- lapsed on sageli kaasatud vägivaldantsidenti otseste ohvrite või ema kaitseks väljaastujatena.

Vägivalda pidev pealtnägemine avaldab negatiivset mõju lastele: vaimsele ja füüsilisele tervisele, suhetele eakaaslastega, õpiedukusele ja koolis hakkamasaamisele, agressiivsus, suitsiidimõtted jne. Lapse juuresolekul ema löömine, sõimamine, mahategemine mõjub kahjustavalt ema mainele. “Kui isa süstemaatiliselt kahjustab, alandab, mõnitab, terroriseerib oma lapse ema, ka see (rõhutatult) on lapsele kahjulik. See on asi, mida tihtipeale unustatakse ära. Küsitakse, et noh mis ta siis lapsele teeb. Ta teeb lapsele seda, et ta lapse kuuldes siunab taga tema ema.“

Noored, kelle pereliikmete vahel esineb mõnikord või sageli füüsilist vägivalda:

- tunnevad end kaks korda sagedamini kurva või õnnetuna,
- tunnevad end oluliselt enam tõrjutuna, pinges olevana,
- nad tunnevad oluliselt enam abitust tuleviku suhtes,
- neil on esinenud märgatavalt rohkem unehäireid

...kui noored, kelle pereliikmete vahel ei esine füüsilist vägivalda.

Lapsed, kelle vanemad tülitsevad sageli:

- nende suhted emaga on vähem sõbralikud,
- nende suhted isaga on pigem jahedad või vaenulikud,
- nad tülitsevad oma vanematega ligi 4 korda sagedamini,
- nad vestlevad isaga vähem päevasündmustest ja veedavad vähem vaba aega koos,
- nad kardavad kaks korda sagedamini oma vanemaid

... kui lapsed, kelle vanemad ei tülitse kunagi.

Lapsed, kelle vanemad tülitsevad sageli:

- on kogenud kaks korda sagedamini hirmutamist ja sõimamist,
- on kogenud kaks ja pool korda sagedamini kerget ja rasket füüsilist vägivalda mõne pereliikme poolt,
- neid on oluliselt vähem kiidetud ja kallistatud,
- nad on märgatavalt rohkem füüsiliselt karistatud,
- neid on kaks korda sagedamini ähvardatud karistada, kui nad koolis halva hinde saavad

... kui lapsed, kelle vanemad ei tülitse kunagi.

Lastest, kelle vanemad sageli tülitsevad:

- 43% arvab, et kodu ei ole koht, kuhu tahaks minna,
- 23% tunneb sageli soovi kodust ära minna,
- 19% on kodust ära jooksnud,
- 12% arvab, et nad on vanematele nuhtluseks,
- 16% tunneb sageli hirmu kodus toimuva ülekohtu puhul,
- 17% tunneb sageli soovi kodus toimuva ülekohtu eest kätte maksta.

Perevägivallast rääkides öeldakse seal olevat kaks osapoolt - mees ja naine. Tihti on aga seal ka kolmas osapool - **laps vägivalda tunnistajana**. Peres, kus valitseb vägivald, ei suuda tavaliselt kumbki pool teadvustada endale seda, millise psüühilise trauma tekitab olukord lapsele. Kuigi vägivald ei pruugi olla üldse lapse vastu suunatud, kannatavad nad vägivalda nägemisest ja olukorra endale teadvustamisest tulenevate vaimsete tagajärgede all. Vanemad aga arvavad, et kuna laps ei kannata otsese vägivalda all, siis see ka ei puutu temasse. **Lapsed on alati teadlikud perevägivallast**. Nad ärkavad öösiti tülide peale, kuigi vanemate meelest nad magavad. Lapsed võivad mitte aru saada tüli põhjustest, kuid nad saavad tundetasandil aru, et midagi halba on juhtumas. Nad näevad ja kuulevad, kuidas isa alavääristab, alistab ja alandab ema. Lapsed kardavad tihti, et nende ema võib surra. Paljud lapsed püüavad oma ema kaitsta ja võtta olukorra eest vastutuse enda kanda. Nad tunnevad süütunnet, rõhutust ja võimetust, kui vägivald jätkub. **Nad võivad tunda süütunnet ka seetõttu, et kõigest hoolimata armastavad oma vägivaldset isa.**

Teiste pereliikmete vahelise vägivalda pealt nägemine või kuulmine on samamoodi last kahjustav kui otsene vägivald lapse suhtes, seega **tuleb pidada perevägivalda tunnistajaks olemist ka lapse väärkohtlemiseks**. Vanemad arvavad sageli, et kui lapsed ei kuule ega näe toimunut, siis nad vägivaldast teada ei saa ja see neid ei mõjuta. Tegelikult on nii, et mitte üksnes vägivaldajuhtumi juures olemine või kõrvalt toast kuulmine ei mõju lapsele halvasti, vaid ka vigastustega ja muserdatud vanemate nägemine ning **pingelise õhkkonna tajumine kodus**. Seega **võib välja tuua järgmised perevägivalda toimumise tunnistajaks olemise viisid:**

- **perevägivalda vahetu kuulmine;**
- **perevägivalda vahetu nägemine;**
- **hiljem vägivaldajuhtumi tagajärgede nägemine (nt lõhutud asjad, vigastustega ja/või emotsionaalselt häiritud vanem/pereliige, üksteist vältivad vägivalda osapooled).**

Paraku kalduvad vägivaldses peres vägivaldaseja (aga ka ohver) lapsi ära kasutama nn vahendajatena (nt sõnumi edastamine), „spioonidena“ (teise vanema tegevuse jälgimine) või siis loovad „alliansi“ lapsega teise vanema vastu. Sageli vanemad ei seleta lapsele, miks vägivald toimus või mida see tähendab. Vanemad loodavad lapsi säästa, kui neid asjasse ei pühendata. Ent lastele mitterääkimisel on ka omad miinused. Lapsed võivad hakata seostama vägivalda endaga ning tunda end toimunud süüdi või vastutavana. Samuti võivad nad võtta omaks vägivaldse käitumismustri, seda eriti siis, kui keegi otseselt vägivalda kasutamist ei tauni.

Ene Paadimeister
Vändra Gümnaasium
Psühholoog

*Lisalugemist : Kardri Soo „Iga kümnes laps kogeb kord nädalas perevägivalda.“
<http://www.pealinn.ee/pere-ja-kodu/teadur-kadri-soo-iga-kumnes-laps-kogeb-kord-nadalas-perevagivalda-n159181>*